COVENANT & CONVERSATION

RAV SACKS ILE INANCI PERAŞADA BULMAK

WOHL LEGACY

"Covenant & Conversation yazı dizisine yaptıkları cömert bağış için **Maurice Wohl Charitable Foundation**'a teşekkür ederim. Maurice ileri görüşlü bir hayırseverdi. Eşi Vivienne son derece mütevazıydı. Adanmışlık ve zarafetin benzersiz bir birlikteliğiydiler ve yaşamak onlar için vermek demekti."

Ahlaki ve Siyasi Kararlar

Pinehas 5780

Koronavirüs küresel salgını bir dizi derin ahlaki ve siyasi meseleyi gün yüzüne çıkardı.[1] Acaba hükümetler, salgının yayılmasını önlemek amacıyla ne kadar ileri gitmelidir? İnsanların hareketlerini, onların temel haklarını ihlal etme pahasına, nereye kadar kısıtlamalıdır? İş yerlerinin birçoğunu iflasa sürükleme, nüfusun bazı kesimlerini toplu halde işsiz bırakma, geleceğe yönelik bir borç dağı oluşturma ve ekonomiyi 1930'lardan bu yana en kötü durgunluğa batırma pahasına, işleri ne dereceye kadar kısıtlamalıdır? Bunlar, küresel salgının hükümetlere ve bize dayattığı çok sayıda yürekler acısı ikilemden sadece birkaçıdır.

Çarpıcı biçimde, neredeyse tüm ülkeler aynı önlemleri benimsedi: sosyal mesafelenme ve yeni vakaların ortaya çıkış oranı dip noktaya erişene kadar sokağa çıkma yasağı (İsveç, bu konuda en göze çarpan istisna oldu). Uluslar maliyeti dikkate almadılar. Neredeyse tam bir fikir birliğiyle hayat kurtarmayı diğer her türlü endişenin üzerine koydular. Ekonomi sıkıntı çekebilir, ama hayat sonsuz değere sahiptir ve onu kurtarmak, diğer her şeyin üzerinde önceliklidir.

Bu, ilk olarak Tora'da, Noah'la yapılan antlaşmada açıkça söylenmiş olan bir değerin çok önemli bir zaferi niteliğindeydi: "İnsanın kanını döken kişinin kanı insan tarafından dökülecektir, çünkü Tanrı'nın suretinde yaratmıştır [Tanrı], insanı" (Bereşit 9:6). Bu, insan yaşamının kutsal olduğu prensibinin ilk ilanıydı. Hahamlarımızın belirttikleri gibi, "Her hayat bir evrendir. Bir hayatı kurtar ve bu, sanki bir evreni kurtarmış gibi olursun."[2]

Antik dünyada, ekonomik endişeler hayata göre öncelikliydi. Babil Kulesi ve Mısır piramitleri gibi büyük inşaat projeleri, muazzam hayat kaybına yol açmıştı. 20. yüzyılda bile, ekonomik ideoloji uğruna hayatlar feda edilmiştir: Stalin'in hükmü altında altı ila dokuz milyon, Çin komünizmi altında 35 ila 45 milyon arasında insan. Hemen hemen tüm ulusların küresel salgın karşısında hayatı seçmiş olduğu gerçeği, Tora'nın yaşamın kutsiyetine dair öngördüğü etiğin kayda değer bir zaferi niteliğindeydi.

Bununla birlikte, eski Yüksek Mahkeme yargıcı Jonathan Sumption, dünyanın, ya da en azından Britanya'nın konuyu yanlış anladığını öne sürdüğü, herkese meydan okuyan bir makale

[1] Bu yazı 11 İyar 5780, 5 Mayıs 2020 tarihinde yazılmıştır. O zamandan bu yana bazı şeyler değişmiştir, ama burada konu edilen meseleler genel anlamda öneme sahiptir ve her zaman tam olarak anlaşılamamaktadır.
[2] Mişna, Sanedrin 4:4.

yazdı.[3] Ona göre, yapılanlar aşırı bir tepki göstermek anlamına geliyordu. Önerilen çare, hastalığın kendisinden daha kötü olabilirdi. Sokağa çıkma yasağı, nüfusu ev hapsine tabi tutmaya eşdeğerdi ki, bu, büyük bir sıkıntıya yol açmanın yanında, polise de daha önce emsali görülmemiş ve tehlikeli güçler vermek anlamına geliyordu. "Özgür bir toplumda hayatımıza ve kişisel otonomimize karşı tahammül edilemez bir müdahaleyi" temsil etmekteydi. Bunun ekonomik etkileri yıkıcı olacaktı. "Eğer tüm bunlar insan hayatını kurtarmanın bedeliyse, bunu ödemeye değip değmeyeceğini sorgulamamız gerekir."

Kamu politikasında hiçbir mutlak değer yoktur, diyordu. Otomobillerin potansiyel olarak ölümcül birer silah olduğunu ve her yıl binlerce kişinin onlar tarafından öldürüleceğini veya sakatlanacağını bilmemize karşın otomobil kullanımına izin veriyor olduğumuz gerçeğini kanıt olarak gösterdi. Kamu politikasında her zaman çoklu, birbiriyle çelişki halinde olan etmenler mevcuttur. Müzakere edilemez, mutlak hiçbir şey yoktur; hayatın kutsiyeti bile bu sınıfta değildir.

Bu güçlü ve meydan okuyan bir makaleydi. Acaba hayatın gerçekten de kutsal olduğunu düşünmekte hatalı mıyız? Acaba hayata gereğinden yüksek bir değer atfediyor, gelecek nesillerin üzerine muazzam bir ekonomik yük bindiriyor olabilir miyiz?

İşin garip yanı şu ki, bu tezle Pinehas'ın hikâyesi arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu öne süreceğim. Bu, bariz olmaktan uzak, ama asli niteliktedir. Söz konusu bağlantı *ahlaki* ve *siyasi* kararlar – felsefi ve *alaha*sal – arasındaki farklarda yatar.[4]

Pinehas'ın hikâyesini hatırınıza getirin. Bene-Yisrael, Bilam'ın beddualarından Tanrı tarafından kurtarıldıktan sonra, onun kendileri için kurmuş olduğu tuzağa balıklama düşmüşlerdi. Midyanlı kadınlarla birlikte olmaya başlamışlardı ve kısa süre içinde onların ilahlarına tapıyorlardı bile. Tanrı'nın öfkesi alevlenmişti. Halkın liderlerinin öldürülmesini emretti. Bir ölüm salgını baş gösterdi; 24.000 kişi öldü. Önde gelen bir Yisrael lideri olan Zimri, Kozbi adında Midyanlı bir kadını aldı ve Moşe ile halkın gözleri önünde onunla birlikte çadıra girdi. Bundan daha arsızca bir davranış olamazdı. Pinehas bir mızrak aldı ve her ikisine birden sapladı. İkisi öldü ve salgın sona erdi.

Acaba Pinehas bir kahraman mıydı, yoksa bir katil mi? Bir yandan, sayısız hayatı kurtarmıştı: artık salgın yüzünden kimse ölmüyordu. Diğer yandan, yaptığı hareketin bu sonucu vereceğini önceden biliyor değildi. Dışarıdan seyreden herhangi birine, basitçe, anın kanunsuzluğuna kapılmış bir şiddet adamı gibi görünmüş olabilirdi. Balak *peraşa*sı, bu korkunç belirsizliği çözüme kavuşturmaksızın sona erer. Sorunun cevabını ancak *peraşa*mızda öğrenmekteyiz. Tanrı şöyle demektedir:

> "Koen Aaron'un oğlu Elazar'ın oğlu Pinehas, içlerinde Benim Adıma ateşli bir şekilde davranarak, gazabımı Bene-Yisrael'in üzerinden geri çevirdi ve bu sayede Bene-Yisrael'i ateşli tavrım sonucunda tüketmedim. Bu yüzden söyle: Onunla barış antlaşmamı yapıyorum." (Bamidbar 25:11-12).

Tanrı, Pinehas'ı kahraman ilan etmişti. Pinehas Bene-Yisrael'i yıkımdan kurtarmış, halkın sadakatsizliğini dengeleyen ateşli bir bağlılık ortaya koymuştu ve bunun ödülü olarak Tanrı onunla kişisel bir antlaşma yapmaktaydı. Pinehas iyi bir eylemde bulunmuştu.

Ne var ki, dramatik bir şekilde, *alaha* Pinehas'ın hareketine birkaç farklı yönden çekinceyle yaklaşmaktadır. Öncelikle, *alaha*ya göre, şayet Zimri dönüp nefsi müdafaa ile Pinehas'ı öldürmüş olsaydı, mahkemede bu konuda masum ilan edilirdi.[5] İkincisi, *alaha*ya göre, eğer Pinehas, Zimri ile Kozbi'yi, tam eylem anında değil de, onlar birlikte olmadan hemen önce veya birlikte olmalarından hemen sonra öldürmüş olsaydı, cinayetten suçlu olacaktı.[6] Üçüncüsü, şayet Pinehas

[3] Jonathan Sumption, 'Coronavirus lockdown,' Sunday Times, 5 Nisan 2020.
[4] Bu konuda pek az şey yazılmıştır. Bir makaleler koleksiyonu için bkz. Stuart Hampshire (ed.), *Public and Private Morality*, Cambridge University Press, 2012.
[5] Sanedrin 82a.
[6] Sanedrin 81a.

bir Bet Din'e danışıp, yapmayı tasarladığı şeyi yapmaya müsaade olup olmadığını sorsaydı, cevap Hayır olurdu.[7] Bu, *Alaha ve-en morin ken*, "Kanun böyledir, ama bu yönde talimat vermeyiz" olarak bilinen ender durumlardan biridir. Ve bunların dışında da daha birçok şart ve koşul vardır. Tora, belirsizliği çözümlemektedir, ama *alaha* onu eski haline geri getirmektedir. Kanuni yönden konuşursak, Pinehas çok ince bir buz üzerinde yürümekteydi.

Bunu ancak, *ahlaki* kararlarla *siyasi* kararlar arasında temel bir ayrım yaparak anlayabiliriz. Ahlaki kararlar "Ne yapmalıyım?" sorusuna verilen cevaplardır. Genellikle bunlar, *sonuçlar ne olursa olsun ihlal edilemeyecek kurallara* dayanır. Yahudilikte, ahlaki kararlar, *alaha*nın yetki alanına girer.

Siyasi kararlar ise "Ne *yapmalıyız*?" sorusunun cevaplarıdır ki burada "biz" ile kastedilen, ulusun bütünüdür. Bu kararlar, birbiriyle çatışan çeşitli etmenleri içerme eğilimindedir ve açık bir şekilde tanımlanmış çözümler çok enderdir. Genellikle karar, olası sonuçların bir değerlendirmeye tabi tutulması üzerine kurulu olacaktır. Yahudilikte bu alan, *mişpat meleh* (kralın kanuni yetki alanı) veya *ilhot medina* (kamu politikası kuralları) olarak bilinir.[8] *Alaha* zamanın üstündeyken, kamu politikası, zamana ve duruma bağlı olma eğilimi gösterir ("öldürmenin vakti vardır ve tedavinin vakti vardır; yıkmanın vakti vardır ve inşa etmenin vakti vardır").

Şayet Pinehas'ın durumunda olsaydık ve "Zimri ve Kozbi'yi öldürmeli miyim?" sorusunu sorsaydık, cevap dolambaçsız bir Hayır olurdu. Ölümü hak ediyor olabilirler; günahlarına tüm ulus tanık olmuş olabilir; ama layıkıyla oluşturulmuş bir mahkeme, yargılama süreci, deliller ve yargı hükmü olmadan ölüm cezasını uygulamanız mümkün değildir. Uygun süreç işletilmeden öldürmek, cinayettir. İşte bu nedenle Talmud, *Alaha ve-en morin ken* demektedir: eğer Pinehas, niyetlendiği şekilde hareket etmesine izin verilip verilmediğini bir Bet Din'e sormuş olsaydı, kendisine Hayır cevabı verilirdi. *Alaha*, müzakereye açık olmayan ahlaki prensibi temel alır ve *alaha*sal açıdan, hayat kurtarma uğruna bile olsa, cinayet işleyemezsiniz.

Ama Pinehas, ahlaki prensibe göre hareket ediyor değildi. Siyasi bir karar almaktaydı. Binlerce kişi ölüyordu. Siyasi lider, Moşe, bu olayda oldukça yüksek düzeyde dezavantajlıydı. Şahsen kendisi Midyanlı bir kadınla evliyken, nasıl olur da Midyanlı kadınlarla birlikte oldukları için başkalarını kınayabilirdi? Pinehas, o sırada kimsenin liderlik etmediğini görmüştü. Tehlike çok büyüktü. Tanrı'nın hâlihazırda çok yoğun olan öfkesi patlamak üzereydi. Bu nedenle hemen harekete geçti – *ahlaki prensiple değil*, *siyasi bir hesapla*; *alaha*ya değil, daha sonraları *mişpat meleh* olarak adlandırılacak olan prensibe göre. Daha sonra mahkeme tarafından idamla cezalandırılmayı gerektirecekse bile, şimdi binlerce kişiyi kurtarmak üzere derhal iki canı almak daha iyiydi. Ve Tanrı'nın daha sonra netleştirdiği üzere, haklıydı da.

Şimdi, Pinehas'ın hareketinde neyin belirsiz olduğunu tam olarak görebiliriz. Pinehas özel bir bireydi. Normalde sorması gereken soru, ahlaki bir cevaba sahip olacak olan "Ne yapmalıyım?" sorusu olmalıydı. Ancak "Ne yapmalıyız?" diye soran ve sonuçlara bakarak bunun çok sayıda hayatı kurtaracağına karar veren bir siyasi lidermiş gibi davranmıştı. Temelde, sanki kendisi Moşe'ymiş gibi hareket etmişti. Hem günü hem de halkı kurtarmıştı. Ama diğer herhangi bir yerde, halkın sıradan bir mensubunun, Devletin Başı'nın rolünü gasp etmesi halinde neler olacağını bir düşünün. Şayet Tanrı, Pinehas'ın hareketini onaylamış olmasaydı, Pinehas'ın işi son derece zor olacaktı.

Ahlaki ve siyasi kararlar arasındaki fark, yaşam ve ölüm alanlarındaki kararlar söz konusu olduğunda çok açık bir hal alır. Ahlaki kural bellidir: hayat kurtarmak; üç büyük günah – cinsel ahlaksızlık, putperestlik ve cinayet – haricindeki tüm *mitsva*lar karşısında önceliklidir. Eğer bir grubun etrafını "Aranızdan birini teslim edin, yoksa hepinizi öldürürüz" diyen gangsterler sararsa, grubun tüm mensupları, içlerinden birini teslim etmektense ölmeye hazır olmalıdır.[9] Hayat kutsaldır ve sonuçlar ne olursa olsun, kurban edilmemelidir. Bu ahlaktır, bu *alaha*dır.

---

[7] Sanedrin 82a.
[8] Özellikle bkz. R. Zvi Hirsch Chajes, *Torat Neviim*, bölüm 7, *Din Meleh Yisrael*.
[9] Tosefta Terumot 7:20.

Ancak bir Yisrael kralı, sonuçta birçok kişi ölecek olmasına rağmen, Sanedrin'in muvafakatiyle, (savunma amaçlı olmayan) bir savaş açma yetkisine sahipti.[10] Kamu politikası gerekçeleriyle (*le-taken a-olam kefi ma şe-a-şaa tseriha*) bireylere karşı yargısız ölüm cezası verme yetkisine sahipti.[11] Hayatın kutsiyeti siyasette de yüksek değere sahiptir, ama ahlak alanında olduğunun aksine, bu konuda tek değildir. Önemli olan neticelerdir. Bir hükümdar veya bir hükümet, halkın uzun vadeli çıkarlarına uygun şekilde hareket etmelidir. Bu nedenle, her ne kadar sonuçta bazı kişiler ölecekse de, hükümetler şimdi, bulaşma oranı düşmeye başlayınca, sıkıntıları rahatlatmak, ekonomik yükü hafifletmek ve askıya alınmış temel hakları yerlerine iade etmek üzere sokağa çıkma yasağı hükümlerini aşamalar halinde hafifletmektedir.

Bireyler olarak ahlaki görevlerimiz vardır ve uluslar olarak siyasi kararlar alırız. Bu ikisi birbirinden farklıdır. İşte, Pinehas'ın hikâyesi bundan ibarettir. Bu hikâye, küresel salgın sırasında hükümetlerin yaşadığı gerilimleri de açıklamaktadır. Hayatın kutsiyetine yönelik ahlaki bir taahhüdümüz vardır, ama bununla birlikte, sadece hayata değil, aynı zamanda "özgürlüğe ve mutluluk arayışına"[12] yönelik de siyasi bir taahhüdümüz söz konusudur. Covid-19'a küresel çapta verilen cevapta güzel olan nokta, neredeyse dünyadaki her ulusun, tehlike azalmaya başlayana kadar ahlaki endişeleri, siyasi endişelerin önüne koymuş olmasıdır.

Ahlaki ve siyasi karar türleri olduğuna ve bunların birbirinden farklı olduğuna inanıyorum. Ama bu ikisinin birbirinden uzağa sürüklenmesi yönünde büyük bir tehlike vardır. Bu olduğunda siyaset ahlaktan uzaklaşır ve zaman içinde yozlaşır. Peygamberlik kurumunun doğuşunun sebebi buydu. Peygamberler, siyasetçileri ahlaktan sorumlu tutarlar. Krallar ulusun uzun vadeli refahını hedefleyerek hareket ettikleri zaman eleştirilmezler. Kendi çıkarları için hareket ettikleri zamansa eleştirilirler.[13] Benzer şekilde, halkın ahlaki ve manevi bütünlüğünü baltaladıkları zaman da eleştirilirler.[14] Ateşli bir davranış içinde olan biri tarafından kurtarılmak – Pinehas örneğinde olduğu gibi – çözüm değildir. Eğer uzun vadede ulusun gelişip serpilmesini istiyorsak, siyaset olabildiğince ahlaklı olmalıdır.

Şabat Şalom

Jonathan Sacks

Jonathan Sacks
The Office of Rabbi Sacks

Rabbi Sacks'ın diğer makaleleri için lütfen www.rabbisacks.org sitesini ziyaret edin.

@rabbisacks

© Rabbi Sacks Tüm hakları saklıdır.

Rabbi Sacks'ın Ofisi Covenant and Conversation Trust tarafından desteklenmektedir.

[10] Şevuot 35b.
[11] Rambam İlhot Melahim 3:10.
[12] Bunun Yahudilikteki dengi: Yaşam, özgürlük ve kutsiyet arayışıdır.
[13] Bunun klasik örnekleri, Şemuel II 12'de Natan ve David; Melahim I 21'de Eliyau ve Ahav'dır.
[14] Bunun için Tanah'ta kullanılan standart terim "*A-Şem*'in gözünde kötü olanı yaptılar" şeklindedir. Bu ifadenin Tanah'ta karşımıza çıktığı yerlerin sayısı 60'tan fazladır.